

УДК 339.92

Зелінська О.М., к.е.н., доцент

Галазюк Н.М., к.е.н., доцент

Урбан О.А., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

СУТНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

У даній статті проаналізовано сутність ТНК, історію їх розвитку та сучасний стан. Досліджено вплив ТНК на економіку України, визначено обсяг їх інвестиційних ресурсів та напрями діяльності провідних міжнародних ТНК України. Окреслено позитивні та негативні тенденції такого впливу.

Ключові слова: транснаціоналізація, транснаціональні корпорації (ТНК), прямі іноземні інвестиції.

Zelinska O., Galazyk N., Urban O.

ESSENCE TRANSNATIONAL CORPORATIONS AND THEIR INFLUENCE ON ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE

This article analyzes the nature of TNCs, their development history and current status. The influence of TNCs in the economy of Ukraine defines the extent of their investment resources and activities leading international TNK Ukraine. Outlined the positive and negative trends such influence.

Keywords: transnationalization, transnational corporations (TNCs), foreign direct investment.

Зелинская О.Н., Галазюк Н.Н., Урбан О.А.

СУЩНОСТЬ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ПРОЦЕСС ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В УКРАИНЕ

В данной статье проанализированы сущность ТНК, историю их развития и современное состояние. Исследовано влияние ТНК на экономику Украины, определен объем их инвестиционных ресурсов и направления деятельности ведущих международных ТНК Украина. Определены положительные и отрицательные тенденции такого воздействия.

Ключевые слова: транснационализация, транснациональные корпорации (ТНК), прямые иностранные инвестиции.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Найважливішим елементом розвитку світової економіки та міжнародних економічних відносин є транснаціональні корпорації (ТНК). В останні десятиріччя їм приділяється багато уваги з боку науковців та економістів. На сьогоднішній день на практиці жоден важливий процес у світовій економіці не відбувається без їх участі.

Міжнародні корпорації, з одного боку, є продуктом міжнародних економічних відносин, які швидко розвиваються, а з іншого – самі представляють могутній механізм впливу на них. Активно впливаючи на міжнародні економічні відносини, міжнародні (транснаціональні) корпорації формують нові відносини, видозмінюють сформовані їхні форми.

Актуальність даної теми визначається тим, що транснаціональні корпорації складають основу економік найрозвиненіших країн світу, вони є наймогутнішими суб'єктами світового господарства, на них припадає основна частина прямих іноземних

інвестицій. ТНК створили економічну базу для глобалізації світової економіки, окрім того, вони також відіграють вирішальну роль у науково-технічному прогресі.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Сучасні ТНК, їх діяльність, організаційні форми і специфіка управління є предметом наукового інтересу цілого ряду дослідників. Серед зарубіжних і вітчизняних авторів, які досліджували ТНК, слід назвати Рогач О., Шниркова О., Білошапка В.А., Кирєєв Л.Д., Дахно І. І., Бовтрук Ю. А., Філіпенко А. С., В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький, Якубовський С.О., Козак Ю.Г., Савчук О.В., Нікітіна М.Г. та ін. Разом з тим, поведінка ТНК постійно змінюється, їх вплив на нові економічні системи неоднозначний, тому постає необхідність поглибленого вивчення діяльності ТНК на сучасному етапі глобалізації світової економіки, а також визначення напрямків подальшого розвитку діяльності ТНК в Україні.

Цілі статті. Для досягнення мети даного дослідження необхідно визначити сутність транснаціональних корпорацій, та виявити їх роль в економічному зростанні країни, зокрема в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теоретичне осмислення розвитку транснаціональних корпорацій розпочалось ще в 30-х роках ХХ століття з досліджень Д. Вільямса, який показав наявність протиріч між неокласичною теорією міжнародної торгівлі і розвитком міжнародного виробництва та М.Бая, який досліджував ефективність вертикально інтегрованих компаній. Однак, справжній науковий розвиток проблематика транснаціоналізації господарства припала на 60-ті – 80-ті роки ХХ століття. Саме в цей час формуються основні теоретичні концепції діяльності ТНК, обґрунтовуються причини їх виникнення та поширення.

На сьогоднішній день, у світовій економічній літературі існує декілька термінів для позначення компаній, що мають міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій (багатонаціональні, міжнародні, транснаціональні, глобальні, інтернаціональні тощо). Такі компанії зареєстровані в одній країні, але здійснюють виробництво та інші ділові операції в інших країнах.

Прийнято вважати, що за належністю капіталу компаній, які здійснюють міжнародне виробництво, можна поділити на два види: транснаціональні та багатонаціональні.

На нашу думку, транснаціональні компанії – національні за капіталом та контролем, але міжнародні за сферою операцій. Вони мають зарубіжні активи, що виникли на базі прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Хоча такі корпорації мають всесвітню мережу філій, їх материнська компанія належить капіталу однієї країни (наприклад, американські Ford Motor Company та Exxon Mobil). Позначення «транснаціональний» саме і підкреслює зв'язок корпорацій з капіталом конкретної нації.

Багатонаціональні компанії на відміну від транснаціональних контролюються капіталом двох або більше країн. Вони також мають глобальну мережу філій, але до того ж мають міжнародне розосередження акціонерного капіталу.

Таким чином, у сучасних умовах транснаціоналізація – це якісно новий етап інтернаціоналізації господарського життя, що є процесом посилення зовнішньоекономічної діяльності в результаті глобальних операцій ТНК. Транснаціональні корпорації – корпорації, які мають дочірні підрозділи будь-яких організаційно-юридичних форм чи сфер діяльності у двох або більше країнах та здійснюють загальну координацію діяльності своїх зарубіжних підрозділів.

Для України, що переживає період становлення економічної системи та виходу з кризи, питання залучення іноземних інвестицій є надзвичайно актуальними та важливими, оскільки вони впливають на економічний та соціальний розвиток країни.

Слід зазначити, що однією з умов привабливості діяльності ТНК є наявність в Україні важливих факторів зростання виробництва. Україна має значні запаси багатьох

видів сировинних ресурсів (вугілля, залізна та марганцева руди, сірка, ртуть, титан, уран, граніт, мінеральні солі тощо) і відповідну добувну і транспортну інфраструктури. Наявність достатньо розвинутої регіональної транспортної інфраструктури – трубопроводів, транзитних терміналів, залізниць і автомобільних доріг, мереж електропередач, морських портів – визначає певні переваги України. Щоправда, старіння інфраструктури нівелює деякі із зазначених переваг. Відносно дешева кваліфікована робоча сила також визначає переваги діяльності ТНК. Хоча в Україні питома вага офіційної заробітної плати в структурі доходів населення збільшується, розрив у вартості робочої сили з промислово розвинутими країнами ще досить значний [5].

Однією з переваг для операцій транснаціональних фірм є економіко-географічне розташування України, а також традиційні економічні зв'язки управлінських фірм із компаніями країн СНД, Балтії, які склалися в попередні роки та зберегли своє значення і роблять Україну привабливим плацдармом для освоєння ринків сусідніх країн [3].

Іноземні компанії готові здійснювати свою діяльність в Україні, проте на заваді їм стають нестабільне й надмірне регулювання, відсутність в Україні сталої стратегії та відповідного плану дій, недосконалість та нестабільність національного законодавства, нечітка правова система, невизначеність економічної та політичної ситуації, високий рівень корупції, критична ситуація у сфері незалежної судової системи, низький платоспроможний попит українських споживачів, складність податкової системи й суттєве податкове навантаження [1, с.4-5]. На основі ранжування ЮНКТАД, Україна входить до трійки лідерів країн Південно-Західної Європи та СНД (разом з Російською Федерацією та Казахстаном), де зосереджена основна частка іноземних інвестицій [9]. Не менш важливим є рейтинг Світового Економічного Форуму, який щороку проводить світовий огляд конкурентності та оприлюднює глобальний індекс конкурентоспроможності країн [8]. Згідно цих даних, в 2012-2013 роках Україна посіла 73 місце (зі 144 країн світу), піднявшись на дев'ять сходинок порівняно з попереднім роком (82 місце)[8]. Разом з тим, в 2013 році у рейтингу за індексом економічної свободи Україна посіла 161 місце з 177 країн, що приймали участь у ранжуванні та вважається деспотичною країною (показник склав 46,3% та є нижчим за середньосвітовий показник) [7].

Проаналізуємо динаміку прямих іноземних інвестицій в економіку України, розглянувши рис.1.

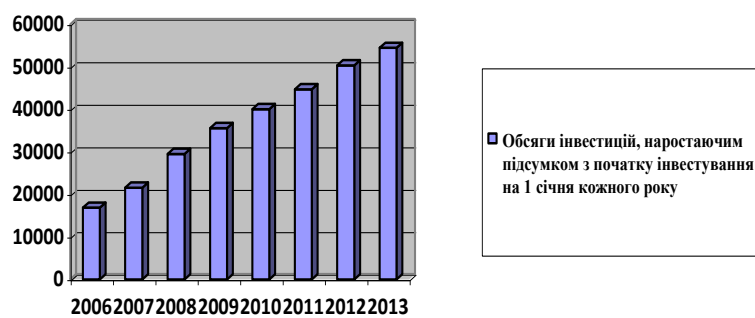

Рис.1. Динаміка надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну протягом 2006-2013 років, млн.дол.США

Розглянувши рисунок, спостерігаємо позитивну тенденцію надходжень ПІІ в Україну. Проте, якщо протягом 2006-2007 років темпи приросту ПІІ впевнено зростали (на 22,9% та 36,7% відповідно), то протягом 2008-2010 років відбувалось їх скорочення (в 2008 р. - до 20,5%, в 2009 – до 12,5%, в 2010 – до 11,6%). У 2011 році відбулось

незначне зростання цього показника – до 12,6%, а протягом 2012 року – знову його уповільнення (8,2%).

На сьогодні ТНК є одним з основних українських інвесторів, а прямі іноземні інвестиції ТНК – основною формою зарубіжної експансії ТНК. Структура й динаміка українських інвестицій свідчить про орієнтацію більшості іноземних інвесторів на отримання швидкого прибутку та можливість зловживання фінансовими коштами. На українському ринку присутні більше світові ТНК, які здійснюють свою діяльність за допомогою своїх дочірніх підприємств та філій. В Україні зафіксовано близько 7 тис. філій іноземних ТНК, тоді як у світі їх загалом приблизно 810 000. Тобто частка України складає лише 0,8 % від загальної кількості філій ТНК [6, с.59].

Більшість ТНК, які представлені на українському ринку, спеціалізуються на харчовій промисловості та торгівлі. Саме ці галузі забезпечують швидкий обіг капіталу та невисокі комерційні ризики. Великі ж промислові концерни, як, наприклад, Westinghouse, Exxon Mobil, на українському ринку відсутні. Винятком є лише Mittal Steel.

Проте, слід звернути увагу на те, що такі ТНК в цілому не несуть прямої загрози економічній безпеці. Проте, негативним є момент перетворення країни, яка має величезний інтелектуальний і науково-технічний потенціал, здатний забезпечити власний технологічний прорив, на полігон для виконання механічних операцій, які, проте, можуть бути розцінені як «розміщення на території регіону підприємств з інноваційними технологіями». Можна назвати позитивні приклади (хоча, поодинокі) дій ТНК. Викуп Луцького підшипникового заводу ТНК Aktiebolaget SKF (Швеція), яке має 80 підприємств у 25 країнах світу, показав достатню позитивну роль, адже відбулася реанімація вітчизняного підприємства (що є одним із структуроутворюючих для міста), враховуючи сучасні потреби внутрішнього ринку.

Якщо розглядати роль ТНК в економіці України, то небезпекою є перехід контролю до іноземних партнерів у стратегічних сферах, наприклад, у нафтопереробній галузі. Одеський нафтопереробний завод контролюється «Лукой-лом» (Росія), Лисичанський – компанією «ТНК-ВР» (Росія), Херсонський – «Альянсом» (Росія), частина Кременчуцького нафтопереробного заводу «Тат-нафтою» і урядом Татарстану (Росія). Ще до початку 2006 р. практично під повний контроль іноземців перейшли цементна і склоробна галузі. Український цемент, починаючи з 2000 р., виробляли європейські ТНК. У 2005 р. до них приєднався російський холдинг «ЕВРОЦЕМЕНТ груп», якому група «Приват» продала найбільший у Європі завод «Балцем» та Краматорський комбінат «Пушка». Необхідно наголосити на активному розвитку ТНК на території Росії та посилення їх експансії в Україну. До таких компаній можна віднести «Газпром», компанія «ЛУКОЙЛ», «ТНК-ВР», група «Ренова» (одна з найбільших російських компаній по управлінню активами), «Металлоінвест» (металургія), «Альфа-група» (банківська сфера та телекомунікації). Активізація інтересів російських ТНК в сторону України має ряд об'єктивних причин. Перш за все, це спорідненість економік, спільне історичне минуле, та розуміння ментальних особливостей, які спрощують ведення російського бізнесу [4, с.39-40].

Входження західних ТНК у вітчизняну економіку супроводжується вливанням нових технологій, підвищенням якості менеджменту, зростанням продуктивності праці, якими характеризуються західно-європейські компанії. Разом з тим, такі інвестори зацікавлені лише у високоприбуткових секторах та галузях економіки, що може негативно вплинути на інші сфери економіки приймаючих країн. Однією з характерних рис сучасних ТНК, що є позитивним наслідком їх функціонування як для базових, так і для приймаючих країн, є їхні величезні видатки на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР). Наприклад, щорічні витрати на ці розробки компаній «Дженерал моторз», «Форд» і ІБМ становлять 2-3 млрд. дол., що перевищує науково-дослідницькі бюджети багатьох країн. Сьогодні в лабораторіях і наукових центрах ТНК проводиться основний обсяг наукових досліджень і розробок. При цьому

дедалі більшу роль у науково-технологічній стратегії ТНК відіграють приймаючі країни [2].

Одним із основних недоліків функціонування ТНК в Україні для вітчизняних виробників є неспроможність утримувати конкурентні позиції порівняно з великими міжнародними корпораціями. Виходячи з цього, політика уряду України має бути спрямована, з однієї сторони, на оптимальне використання можливостей транснаціоналізації, з іншої на нейтралізацію її негативних наслідків; вона має бути комплексною та ґрунтуватися на чітко визначених національних пріоритетах розвитку. У програмі діяльності уряду та у відповідних законодавчих актах мають бути розроблені та закріплені регулятивні механізми, які мають містити одночасно систему стимулів щодо залучення іноземних ТНК та систему амортизаторів можливих негативних впливів транс націоналізації [4].

Висновки. Враховуючи тенденцію до стрімкого розвитку ТНК у економіці України, потрібно зазначити, що це є досить позитивним моментом для українського економічного простору, оскільки приведе до таких позитивних зрушень як зміцнення ресурсної і виробничої бази країни, розширення експортних можливостей країни, прискорення реструктуризації економіки, поширення передових технологій, посилення процесів інтернаціоналізації та інтеграції в Україні. Також формування українських міжнародних корпорацій може стати одним із стратегічних пріоритетів української державної політики. Пріоритетним завданням якої є створення відповідного внутрішнього та зовнішнього середовища для залучення інвестицій, сприяння підвищенню конкурентоспроможності українських виробників на зовнішніх ринках, і за рахунок інвестиційних ресурсів ТНК забезпечити розвиток вітчизняних товаровиробників.

Список використаних джерел:

1. Болгарова Н.К., Паневник Т.М. Транснаціональні корпорації в аспекті розвитку глобалізаційних процесів. /Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання. – 2011., № 1, Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=445>
  2. Гладій І.Й. Регіоналізація світового ринку: євроінтеграційний аспект: Монографія// Гладій І.Й. / Економічна думка, 2006 – С.554
  3. Прохорова М.Е., Левицька Н.М. особливості формування впливу зарубіжних ТНК на Україну в XXI ст. – <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3261>
  4. Сорока І.Б. Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації у процесі міжнародної інтеграції.//Сорока І.Б./Актуальні проблеми економіки –2009. № 9(99) – С.35
  5. ТНК і міжнародний бізнес в Україні: Библиотека Гринчука. –<http://www.grinchuk.lviv.ua/book/50/2056.html>
  6. Шабаліна Л., Корнейченко М. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України. – <https://www.library.univ.kiev.ua>
  7. Index of Economic Freedom. – http://en.wikipedia.org/wiki/Index_of_Economic_Freedom
  8. The Global Competitiveness Report 2012–2013. – http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
- World investment report 2012. – <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2012-Full-en.pdf>